В. Мірошниченко

ПАНТЕОН І НЕКРОІДЕОЛОГІЯ

V. Miroshnychenko

PANTHEON AND NECROIDEOLOGY

Війна як подія, що характеризується різноманітними зрушеннями, зміщеннями, трансформаціями, поділами, утворенням ситуативних спільнот і їхнім розпадом на елементи, не завжди призводить до організованості суспільства або всеохопної сталої консолідації щодо всіх проблем, які його хвилюють. Подекуди проблеми не є чимось «органічним» для стану війни, а конструюються владою, інституціями, наближеними до неї «лідерами думок» тощо, у світлі якщо і не ідеології, то ідеологем і міфів. Звичайно такі конструкції не виникають ex nihilo: вони виконують певні функції і мають свій ефект. Проте питання варто поставити так: для чого і ким такі конструкції висуваються, обґрунтовуються і втілюються? Наскільки вони стійкі? Як вони функціонують, з яких механізмів складаються і які механізми задіюють? Для відповіді, бодай часткової, на ці питання потрібно звернутися до концепту некроідеології в контексті некрополітики. Для такого аналізу звернімося до ідеї пантеону та практик пантеонізації.

Стисло некрополітику (в розумінні Ашіля Мбембе) можна звести до твердження про підпорядкування життя владі смерті. Такий перерозподіл ролей уможливлює повну перебудову суспільних відносин, які на дискурсивному рівні (йдеться про висловлювання влади) спрямовуються до життя, а на рівні вчинків і дій закріплюють потяг до смерті. Звідси некроідеологія — провідник, посередник, рушійний механізм, що дискурсивно допомагає владі легітимізувати і реалізувати певний набір ідей, точніше — уявлень, у практиках некровлади. З цієї перспективи пантеон і пантеонізації цілком логічно вбудовуються в системи влади і в мережі владних відносин. У цій перспективі пантеон окреслюється як псевдорелігійне місце глорифікації «найвідданіших представників» (тут одразу помітне гендерне маркування) нації. Пантеон як конструкт — не просто топос для вшанування, адже пантеонізація — це продукування «великих людей» (хто це? Голова держави, герой, знаменита людина…?), створення довкола їхніх останків культу, що спирається не стільки на історичну основу (оскільки історична основа передбачає науковий підхід), скільки на символічну. Пантеонізація виступає як «фабрика великих мертвих людей», де пам'ять про них коливається між близькістю (вони люди) і віддаленістю (вони великі). Відповідно, тут йдеться не про історичну пам'ять, а про пам'ять визначеного, очищеного зразка, що перебуває під контролем влади та втілює її некрополітику відповідно до некроідеології. Такі важливі теми, як визначення кола «найвидатніших представників», інстанція легітимації, національна єдність і опція депантеонізації умисно виносяться за дужки. Взагалі, наскільки можливим є об'єднання постатей з різних історичних епох і з різними світоглядами під дахом єдиного пантеону? І чи не є «найвидатніші представники» лише інструментом для сучасних політичних ігор?

Припустімо, що ми маємо список «великих людей», але чи мусимо ми на цій підставі погоджуватися з тим, що пам'ять про конкретну особу є національною пам'яттю? У межах некроідеології (некро)влада виробляє не лише слухняних

людей для різнобічного забезпечення життя і смерті, життя на основі смерті, а й підконтрольний культ пам'яті, апелюючи до турботи про живих за ключового посередництва відібраних, класифікованих, сегрегованих, «вихованих» «великих мертвих людей». (Некро)влада не обмежується приписами шанувати одних і зневажати інших, вона через некроідеологію спонукає до висловлювань, бажань, дій, що нібито унаочнюють плюральність, але таку, що не враховує складність відносин, тобто це плюральність поверхнева: дозволено обговорювати діяльність і біографії будь-яких постатей, допускається колегіальність, проте урочисто схилятися і вшановувати потрібно лише тих, кого санкціоновано, тих, кого пантеїнізовано, про кого сформовано пам'ять. Це примус до поваги. Звичайно, така конструкція не подається прямо як дискурс примусу, і саме для цього потрібна некроідеологія, яка має забезпечити прийняття примусу не як (владного) імперативу чи закону, а як згоди. Зрештою, слухняні тіла мусять усвідомити, що їхній стан не накинутий ззовні (владою), а є природним. Відповідно, і примус — не штучний, а іманентний.

М. Александрова

ПАРТИСИПАТИВНА МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ПАМ'ЯТІ

M. Aleksandrova

PARTICIPATORY MEMORIALIZATION AS A TOOL FOR COUNTERING DISINFORMATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN MEMORY CULTURE

В умовах російсько-української війни пам'ять про минуле й осмислення сучасних подій набувають особливого значення для збереження культурної ідентичності українського суспільства. Протистояння розгортається не лише у військовій та політичній площинах, а й у сфері символів, історичних інтерпретацій і колективних уявлень. Маніпулювання історичними фактами, поширення сфальсифікованих версій минулого, заперечення досвіду постраждалих та нав'язування імперських інтерпретацій української історії спрямовані на послаблення суспільної солідарності й заперечення самостійності українського культурного розвитку. За таких обставин культура пам'яті стає важливим простором захисту суспільних цінностей, а меморіалізація перетворюється на діяльну форму збереження історичного досвіду.

Одним із перспективних підходів до осмислення цих процесів є партисипативна меморіалізація — спільне творення, документування, збереження та інтерпретація пам'яті за безпосередньої участі громадян. На відміну від моделей, у яких право визначати зміст історичної пам'яті належить переважно державним установам, музеям чи професійним дослідникам, партисипативний підхід передбачає залучення очевидців, родин, локальних спільнот, волонтерів та культурних ініціатив. Учасники такого процесу виступають не лише носіями спогадів, а й активними суб'єктами формування культурного образу власного минулого.

Актуальність цього підходу зумовлена також змінами у функціонуванні суспільної пам'яті в цифрову епоху. Інформаційне перенасичення, постійна присутність повідомлень про насильство та руйнування можуть спричиняти емоційне виснаження й поступове послаблення уваги до людських трагедій. За таких умов окреме повідомлення нерідко втрачає емоційну виразність, тоді як персональна історія, пов'язана з конкретною людиною, родиною або місцевістю,